

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Mevrouw mr. drs. I.K. van Engelshoven
Postbus 16375
2500 BJ Den Haag

Den Haag, 18-mei-2020
Kenmerk: RVC.2020.1533

Betreft: scenario's voor een weerbare en wendbare culturele en creatieve sector

Geachte mevrouw Van Engelshoven,

Voor de culturele en creatieve sector is de impact van de coronamaatregelen in de achterliggende en de komende maanden een nachtmerrie. U heeft met het kabinet in eerste instantie ingezet op een pakket generieke compensatiemaatregelen en een specifiek steunpakket voor de culturele en creatieve sector. Wij waarderen deze steunmaatregelen en verwachten dat velen, — maar helaas zeker niet allen — in de sector daarmee geholpen zijn. In een paar maanden heeft de culturele sector naar schatting bijna 1 miljard euro inkomsten misgelopen. In de zomermaanden, waarin culturele festivals niet door kunnen gaan, wordt dit verlies nog veel groter. De Raad voor Cultuur gaat ervan uit dat u in de inmiddels aangekondigde tweede ronde van steunmaatregelen opnieuw substantiële compensatie voor de culturele en creatieve sector gaat bieden.

Corona is nog niet over. Minister De Jonge (VWS) heeft in zijn kamerbrief van 6 mei jl.¹ aangegeven dat de samenleving als gevolg van COVID-19 rekening moet houden met forse fluctuaties in de condities waarbinnen de samenleving kan functioneren. De van impact op de culturele en creatieve sector zal afhangen van: de snelheid waarmee de samenleving weer op een normale manier mag functioneren; de uitwerking van de coulantemaatregelen en steunpakketten; het vermogen van de makers en de instellingen om te innoveren en zich aan te passen aan de gewijzigde

¹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/05/06/kamerbrief-covid-19-update-stand-van-zaken>

omstandigheden. Daarbij bestaan momenteel geen zekerheden. De raad constateert dat de crisis de culturele sector in een positie brengt waarin blijvende veranderingen moeten worden doorgevoerd.

In onze brief van 6 april jl.² heeft de raad u aangeboden aan de hand van scenario's in beeld te brengen wat de organisatorische, economische en personele gevolgen van de corona-uitbraak op middellange en lange termijn voor de culturele en creatieve sector zijn. Inmiddels hebben wij hierover met u gesproken. In deze brief werken wij dit aanbod nader uit aan de hand van een eerste verkenning van scenario's.

De huidige crisis dwingt de culturele sector tot innovatie om haar weerbaarheid en veerkracht te vergroten. De impact van de coronamaatregelen verschilt per culturele praktijk en zal afhangen van de duur en de intensiteit van beperkende maatregelen. Om in te spelen op de gevolgen van de nieuwe situatie voor de hele sector, en de BIS 2021-2024 in het bijzonder, zijn de volgende elementen van belang:

1. Een differentiatie van culturele praktijken op basis van interacties tussen makers en publiek
2. De scenario's om de verspreiding van het virus onder controle te houden
3. De aanpak om te komen tot een sectorbreed advies
4. De gevolgen voor de BIS 2021-2024.

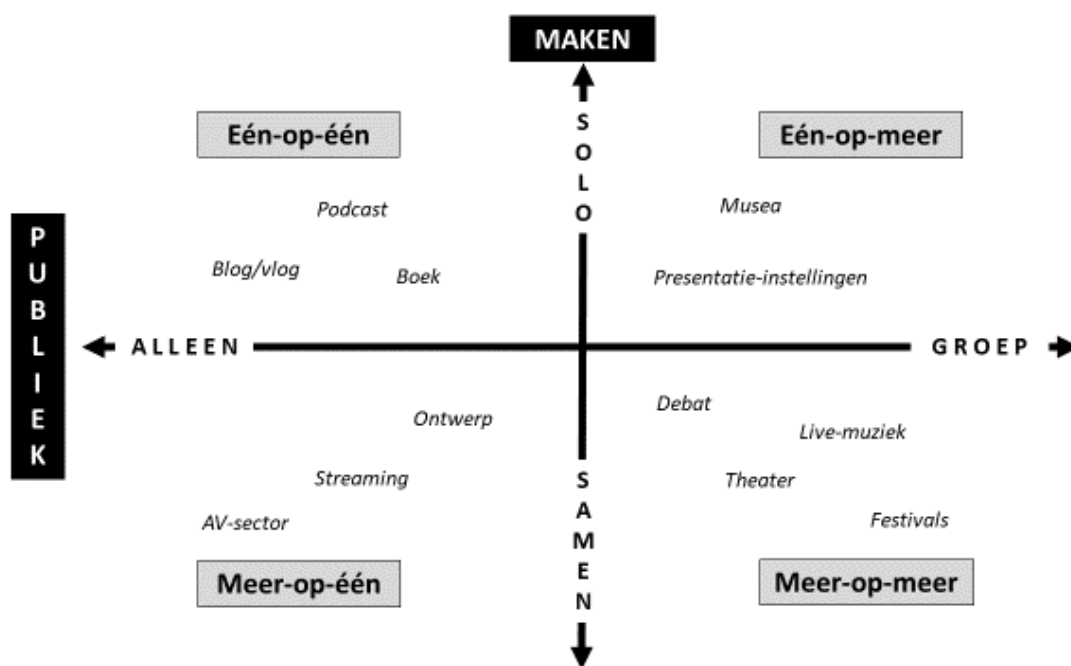
1. De culturele praktijken

Om een inschatting te maken van de invloed van de crisis is het noodzakelijk om allereerst te onderkennen dat de cultuursector uit verschillende praktijken bestaat die op verschillende manieren geraakt worden. Een schrijver kan gewoon doorgaan met schrijven, en zijn lezers kunnen blijven lezen. Maar de schrijver en lezers kunnen niet naar een voorleesavond, en helemaal niet naar een drukbezocht literatuurfestival. Grootschalige festivals zijn volgens het huidige kabinetsbeleid nog lang uit den boze, evenals grote live podiumvoorstellingen met een zaal vol publiek. Thuis tv kijken verandert echter niet van karakter, al is het tv maken veel moeilijker en stond de productie van tv-drama de afgelopen tijd stil. Deze voorbeelden laten zien dat de slimme lockdown en de anderhalvemetersamenleving andere consequenties hebben voor cultuurpraktijken waarin makers in groepsverband voor groot publiek werken, dan voor solo-makers met individueel publiek. De dimensie solo-samen is relevant voor zowel makers

² <https://www.raadvoorcultuur.nl/actueel/nieuws/2020/04/06/raad-wil-snel-overzicht-van-gevolgen-coronacrisis-voor-cultuursector>

als publiek om cultuurpraktijken in de corona-context te differentiëren en kan in het volgende schema worden afgebeeld:

Figuur 1. Culturele praktijken

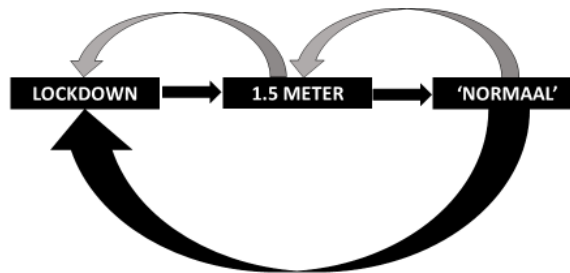

2. Scenario's

Om de gevolgen van de COVID-19-crisis voor de praktijken in de culturele sector in beeld te brengen, is het nodig te kijken naar verschillende scenario's die variëren naar de aard en duur van de maatregelen. Voor het scherp krijgen van de inzichten gaan we daarbij uit van drie scenario's. Ten eerste is er het vergaande 'lockdownscenario' van thuiswerken en thuisblijven als reactie op een golf van snel oplopende aantallen zieke mensen. Dan is er, ten tweede, het 'anderhalvemeterscenario' waarin we wel naar buiten mogen, maar op afstand van elkaar moeten blijven. Vanuit de anderhalve meter wordt, ten derde, langzamerhand opgebouwd naar een 'scenario van een nieuw normaal', waarin grotere groepen weer bij elkaar mogen komen. Zolang er geen vaccin of remedie beschikbaar komt, is de verwachting dat we nog gedurende langere tijd periodes van acute lockdown- en anderhalvemetermaatregelen zullen hebben. De maatschappij gaat de komende tijd door een periode van economische recessie. Het is de vraag of we ooit weer een 'normaal' zoals het vroeger was, gaan meemaken.

De scenario's staan in figuur 2 afgebeeld:

Figuur 2. Crisisscenario's

Elk scenario heeft andere consequenties voor de verschillende culturele praktijken. In het *lockdownscenario* is eigenlijk alleen een digitale één-op-één culturele praktijk mogelijk. Makers die al zo werken, kunnen blijven doen wat ze doen, al is de vraag wat er in hun keten van distributie, financiering en huisvesting gebeurt. Alle anderen moeten transformeren naar een één-op-één praktijk. In de afgelopen periode zagen we daar in zowel de gesubsidieerde als de niet-gesubsidieerde sector creatieve en verrassende voorbeelden van: IDFA maakte gratis streaming van het grootste deel van zijn documentaires mogelijk; het Rotterdam Philharmonisch en zijn muzikanten maakten in recordtijd een 'zoom'-versie van *Alle Menschen werden Brüder*, die een virtuele hit werd; de leden van Chef Special maken vanuit hun huiskamers op verzoek van hun fans *Quarantaine Accoustics*³; twee ontwerpsters uit Amsterdam lanceerden een Instagram-challenge om een klassiek kunstwerk met huiselijke voorwerpen na te maken die inmiddels meer dan 200.000 volgers heeft⁴; en ter gelegenheid van Koningsdag werd in de *Chuckie & Friends Quarantaine Kingsday Livestream* twaalf uur lang een virtueel dancefeest georganiseerd dat via diverse platforms te benaderen was.⁵

Hoewel dergelijke transformaties met digitale expertise en enige financiële ruimte goed te doen zijn, bieden ze geen langetermijnperspectief, omdat er bij de huidige opzet geen inkomsten tegenover staan. Sowieso is de één-op-één praktijk van schrijvers, dichters, beeldend kunstenaars, vloggers of podcasters slechts voor enkelen lucratief.

In het *anderhalvemeterscenario* lijken vooral de meer-op-één praktijken van gezamenlijk maken voor individueel publiek zich goed aan te passen. De

³ <https://www.instagram.com/chefspecialmusic/>

⁴ <https://www.instagram.com/tussenkunstenquarantaine/>

⁵ <https://www.telegraaf.nl/entertainment/532019137/chuckie-friends-brengen-dancefeest-naar-huiskamer>

ontwerpsector kan in dit scenario doorwerken omdat opdrachtgevers niet direct of dichtbij aan tafel zitten; studio's, kantoren en werkprocessen moeten wel opnieuw ingericht worden. Audiovisuele makers werken normaliter al zonder dat ze een directe fysieke relatie met hun publiek hebben, maar moeten in dit scenario wel anderhalve meter afstand houden tijdens de opnames. Voor talkshows blijkt dat goed te doen, maar de productie van verhalen of beelden waarbij fysieke menselijke nabijheid vereist is, lijkt onmogelijk. Alle cultuur met live en fysiek aanwezig publiek kan alleen kleinschalig en strak georganiseerd plaatsvinden. Dat ligt in elk geval dicht bij de gebruikelijke gang van zaken voor presentatie-instellingen van beeldende kunst, kleine musea en bibliotheken, al vereist het wel een ingreep in fysieke ruimtes en controle op de bezoekersstromen. Ook in dit scenario zijn digitalisering en financiële slagkracht onontbeerlijk, maar er zijn eveneens ontwerp-ingrepen mogelijk: in maak- en publieksruimtes, in materiële (mondkapjes, handschoenen) en digitale (traceer-apps) bescherming van individuen.

Zoals gezegd, gaan we ervan uit dat het *scenario van het nieuwe normaal* vereist dat alle spontane initiatieven en noodoplossingen die nu voor de lockdown- en anderhalvemetermaatregelen bedacht zijn tot de standaarduitrusting van de hele culturele sector gaan behoren. Met andere woorden: het vroegere regenprogramma wordt ingevuld door een lockdown- en anderhalvemeterprogrammering. Het is te verwachten dat die na verloop van tijd niet alleen als noodvoorzieningen zullen fungeren, maar als onderdeel van een totaalpakket, dat in samenhang maar gedifferentieerd aangeboden wordt. Zo kan een live voorstelling zowel fysiek als via streamingdiensten bij het publiek worden gebracht en willen kleine groepen publiek misschien op gepaste afstand van elkaar repetities bijwonen in plaats van het eindproduct te bezoeken.

We kunnen de innovaties die nodig zijn om tot dit nieuwe normaal te komen samenvatten met de termen: digitaliseren, ontwerpen en differentiëren. De concrete artistieke, programmatische, logistieke en financiële invulling daarvan zal voor elke praktijk verschillend zijn en eveneens zullen in praktijk de innovaties in combinatie met elkaar gebruikt worden. Figuur 3 vat de grote lijnen samen:

Figuur 3. Praktijken, scenario's en strategieën

	LOCKDOWN	1.5 METER	'NORMAAL'
Eén-op-één: <i>Individuele maker met publiek van individuen</i>	D I G I T A L I S E R E N	O N T W E R P E N	D I F F E R E N T I Ë R E N
Eén-op-meer: <i>Individuele maker met publieksgroepen</i>			
Meer-op-één: <i>Meerdere makers voor publiek van individuen</i>			
Meer-op-meer: <i>Meerdere makers met publieksgroepen</i>			

In zijn kamerbrief van 6 mei geeft minister De Jonge (VWS) aan dat het kabinet scenario's uitwerkt om diverse sectoren stapje voor stapje weer gedeeltelijk te kunnen openen. Bij het versoepelen van de maatregelen neemt het kabinet onder meer de volgende aspecten in ogenschouw:

- De mate waarin de hoeveelheid mobiliteit toeneemt door opening van een sector
- De mate waarin een sector in staat is de algemene hygiënevoorschriften te implementeren
- De sociaal-maatschappelijke en economische impact van een sector
- De mate waarin de openbare ruimte belast wordt door opening van een sector

Deze aspecten zijn van belang om mee te nemen in het nader uitwerken van de hierboven gegeven drie scenario's.

Momenteel is er discussie in de sector over de inschatting die het kabinet heeft bij het stapsgewijs vrijgeven van delen van de culturele sector. De Raad voor Cultuur ziet voor zichzelf een taak weggelegd om het kabinet daarover te adviseren.

Volgens de huidige verwachtingen veroorzaakt de coronacrisis in 2020 de diepste economische recessie sinds de jaren '30. Die zou overigens ook weer in hoog tempo voorbij kunnen gaan, afhankelijk van hoe snel het virus onder controle raakt.⁶ Die recessie betekent dat zelfs wanneer lockdown- en anderhalvemetermaatregelen ooit achter de rug zouden zijn, ook dan de culturele sector niet zomaar herstelt. De Boekmanstichting wijst daar verschillende oorzaken voor aan: met name het oudere publiek zou afwachtend kunnen zijn en drukke plaatsen blijven mijden; gemeentes, scholen en bedrijven zullen minder te besteden hebben en misschien andere prioriteiten stellen dan cultuur; voor makers is er nog grote onzekerheid of en wat voor nieuwe producten ze moeten aanbieden en waar ze daar financiering voor kunnen vinden.⁷

3. De aanpak om te komen tot een sectorbreed advies

Voor de hele sector geldt dus dat digitaliseren, ontwerpen en differentiëren op artistiek, logistiek, programmatisch en financieel vlak nodig zijn. De raad ziet als hoofdvraag voor een vervolgadvisie:

Welke transities zijn nodig om de culturele sector als geheel op lange termijn weerbaar en bestendig tegen dit soort crises te maken?

In onze contacten met het veld, — zowel met (landelijke) culturele instellingen als met de provinciale en gemeentelijke bestuurders in de stedelijke culturele regio's — beluisteren wij een behoefte aan nauwe samenwerking met het rijk. Dit om gezamenlijk een beter inzicht te krijgen in de feitelijke situatie en om samen te werken aan behoud van de culturele infrastructuur. De verwachting is dat steunmaatregelen in 2021 niet meer zo ruim beschikbaar zullen zijn. Er is een transitie nodig die de sector weerbaarder en veerkrachtiger maakt. Het belang van de sector is een vraagstuk, waarvan de breedte veel verder gaat dan de reikwijdte van de door het rijk gesubsidieerde culturele Basisinfrastructuur (BIS). De raad heeft u voorgesteld ons advies niet te beperken tot het door het rijk gesubsidieerde deel van de sector, maar samen met het veld,

⁶ <https://fd.nl/economie-politiek/1338731/hoe-diep-wordt-de-recessie-het-is-een-logische-vraag-met-een-onmogelijk-antwoord>

⁷ Brom, R. en B. Schrijen (2020). *Hoe komt de cultuursector uit de corona-crisis?* Amsterdam: Boekmanstichting.

medeoverheden en niet-gesubsidieerde aanbieders te werken aan een antwoord op de bovenstaande vraag. De raad stelt voor om in de periode tussen 4 juni en 1 november 2020 met de stedelijke regio's, de fondsen en het veld van makers en instellingen de noodzakelijke wendbaarheid van de sector in beeld te brengen en al doende te versterken. De raad wil daarmee het delen van kennis, de bereidheid tot experimenteren en de innovatiekracht bevorderen, en wordt daarbij onder meer gesterkt door het recente TNO-advies over innoveren uit de crisis.⁸

De raad stelt de volgende acties voor:

- A. Voor *digitalisering* kunt u de ondersteunende instellingen, de sectorinstituten en de relevante ontwikkelinstellingen (onder leiding van DEN) de opdracht geven om een taskforce op te richten met als doel om de hele sector te adviseren en hands-on te helpen met digitalisering, zowel op de korte als lange termijn. Op basis van de door deze taskforce opgedane ervaringen kan de raad u daarnaast voor de langere termijn adviseren hoe digitalisering bijdraagt aan de doelen van het cultuurbeleid.
- B. Voor *ontwerpuraagstukken* m.b.t. *anderhalvemeterscenario's* en de differentiatie in de toekomst geldt dat ze niet uniek zijn voor de cultuursector, maar ook andere sectoren raken. De culturele en creatieve sector neemt wel een unieke positie in omdat zij bij uitstek de expertise voor fysieke, materiële en digitale ontwerpuraagstukken heeft. We zien momenteel dat in de culturele en creatieve sector enorm veel initiatieven en nieuwe ontwerpen ontstaan die breed toepasbaar zijn. Daar zijn voor de raad twee vraagstukken aan verbonden: hoe stimuleren we die initiatieven in de volle breedte van de maatschappelijke opgaven; en hoe zorgen we dat deze innovaties gedeeld en verspreid worden? Daarvoor is intensieve samenwerking nodig met en tussen de stedelijke regio's en de betrokken actoren uit het culturele en creatieve veld. Zij kunnen hiervoor gezamenlijk een programmatische aanpak ontwikkelen. De raad ziet voor het tot stand komen van deze aanpak een stimulerende rol weggelegd voor uw ministerie en ziet eveneens een actieve rol voor de Topsector Creatieve Industrie.
- C. Wat betreft *differentiatie* van de aanbiedingsvormen zal het denk- en creatieve werk uit de sector zelf moeten komen, maar voor de ontwikkeling van de financiële consequenties en mogelijke verdienmodellen is een speciale rol weggelegd voor de

⁸ Brom, R. en B. Schrijen (2020). *Hoe komt de cultuursector uit de corona-crisis?* Amsterdam: Boekmanstichting.

ondersteunende instellingen die expertise kunnen verbinden en uitdragen. De Boekmanstichting kan een rol spelen bij het verzamelen en analyseren van data over de feitelijke situatie in de sector. Dutch Culture kan een visie ontwikkelen over de veranderingen die optreden in het internationale werken. Cultuur+Ondernemen kan een analyse maken van de economische basis van nieuwe verdienmodellen bij nieuwe praktijken en welke ondersteuning die nodig hebben. Concrete differentiatie-experimenten kunnen uit de bestaande (BIS-)financiering van de instellingen komen, in plaats van activiteiten die voorlopig geen doorgang kunnen vinden. De instellingen stemmen de eventuele aanpassingen af met partners en andere subsidiënten, in het bijzonder gemeenten en provincies.

De raad werkt graag met uw ministerie en de betrokken partijen de verdere procesgang uit. We vragen u hierover samen het gesprek aan te gaan met de ondersteunende instellingen, de rijksfondsen, de gemeentelijke en provinciale bestuurders van de stedelijke cultuurregio's en de topsector Creatieve Industrie.

4. De gevolgen voor de BIS 2021-2024

De raad heeft zich de afgelopen maanden geconcentreerd op de adviestaak over de 220 aanvragen voor subsidie op basis van de BIS. Hij verwacht het advies volgens planning op 4 juni uit te brengen. Dit zorgt voor duidelijkheid en houvast voor instellingen die een positief advies krijgen. Het zorgt er tevens voor dat de voorgenomen vernieuwing en verbreding van de BIS ondanks alles gestalte kunnen krijgen. De raad is in de laatste fase van het opstellen van het advies en doet dat op basis van de vóór de coronacrisis door instellingen ingediende plannen en het door u vastgestelde beleidskader.

Veel activiteiten zullen niet uitvoerbaar zijn en vragen om bijstelling. Op basis van het onder punt 1 en 2 opgenomen analysekader zal de impact van de coronamaatregelen op de verschillende praktijken in beeld gebracht moeten worden. Wij adviseren u zowel meerjarig door het fonds gefinancierde als BIS-instellingen in 2021 de ruimte te geven voor het aanpassen van de plannen en de te realiseren prestaties en bevelen u daarom aan om het couloancebeleid voor deze instellingen ook in 2021 te laten doorlopen.

Voor het omgaan met de rechtmatigheid van de toekenning van de subsidies en daarbij te leveren prestaties van de BIS-instellingen stellen wij u voor:

- De instellingen in beginsel de begrote subsidies toe te kennen voor de periode 2021-2024
- Op basis van vertrouwen hen te vragen de voorgenomen plannen en prestaties waar nodig aan te passen en daarover uiterlijk 1 juni 2021 aan u bondig te rapporteren. De instellingen werken hierbij verschillende scenario's uit, zodat zij weerbaarder zijn als omstandigheden wijzigen
- U vraagt hen tevens zich actief in te zetten voor de aanpak zoals onder punt 3
- U geeft de instellingen binnen de hen toegekende budgetten substantiële ruimte om in te zetten voor innovatie, zodat zij kunnen investeren in de strategieën gericht op de transitie
- De Raad voor Cultuur brengt in beeld, op basis van de gewijzigde voorgenomen prestaties, op welke manier de monitoring kan worden bijgesteld en adviseert u hierover uiterlijk 1 oktober 2021. Daarbij neemt de raad in ogenschouw de mate waarin de beroepspraktijk in zijn aard is geraakt door de maatregelen als gevolg van de COVID-19-crisis

De raad gaat graag spoedig met u in gesprek over de voorstellen uit deze brief, die de culturele en creatieve sector als geheel, — en in het bijzonder de BIS-instellingen — zo snel mogelijk meer wendbaar en weerbaar moeten maken. Zodat de sector ondanks de wereldwijde crisis een belangrijke bijdrage kan blijven leveren aan de cultuur, aan de kunst, aan de schoonheid.

Met vriendelijke groet,

Marijke van Hees
Voorzitter

Jakob van der Waarden
Directeur